

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№10

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 433 sahifa.

2025-yil, 10-oktyabr

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

QAYTA TIKLANUVCHI YASHIL ENERGIYA: BARCHA UCHUN MUHIM MASALA.....	13
Muxiddin Kalonov	
MOLIYAVIY INNOVATSIYALAR: IQTISODIY MOHIYATI, QO'LLANILISHI VA RIVOJLANISHI.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAVDO KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA STATISTIK TAHLIL USULLARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	24
Sabirova Oysuluv Shonazarovna	
KORXONANING MEBEL MAXSULOTLARI BOZORIDAGI O'RNINI KENGAYTIRISH USULLARI	30
Musayeva Shoirazimovna	
IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA KO'RSATKICHLARI TIZIMINING FUNKTSIONAL JIHATI.....	35
Alabayev Sobitxon	
MAMLAKATIMIZDA MAHSULOTLARNING MUVOFIQLIGINI BAHOLASH AMALIYOTI.....	40
Zakirov Ansabxon Akaidinovich	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНЫХ ОБЛИГАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	48
Саидахмедова Аида Мирзаевна	
KORXONALAR FAOLIYATIDA DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNI BOSHQARISH	55
Mirzayev Ozod Furkatovich	
AHOLI PUL DAROMADLARI VA HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH KO'RSATKICHLARI O'RTASIDAGI EKONOMETRIK TAHLIL.....	59
Qodirov Farrux Ergash o'g'li	
BUDJET RESURSLARI SHAKLLANISHIDA HUDUDNING SOLIQ SALOHİYATINI OSHIRISH VA MOLIYAVIY BARQARORLIK.....	64
Yuldashev Adhamjon Axadjonovich	
SANOAT KORXONALARI IQTISODIY RIVOJLANISHI TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUVLAR.....	69
Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
МЕТОДИКА УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА	73
Минутдинова Лилия Тагировна, Машарипов Озод Алимович	
ГАРМОНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН В СООТВЕТСТВИИ С МСФО	78
Абдужалилова Дилноз Абдусаттаровна	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA SMART TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI	84
Sobirjonov Muxiddin Toxirjon o'g'li	
TO'LOVGA QOBILIYATSIZLIK HOLATIDAGI KORXONALARDA TUGATISH BALANSINI TUZISH.....	90
Nabiyev Gofurjon Nosirjon o'g'li	
O'ZBEKISTON SANOATINING "YASHIL" IQTISODIYOTGA O'TAYOTGANLIGI: IMKONIYATLAR VA CHEKLOVLAR	96
Habibullayev Oybek Asliddin o'g'li	
YASHIL IQTISODIYOT KONTSEPTSIYASINING EVOLYUTSIYASI VA ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR.....	102
Allayarov Suxrob Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI CHET EL INVESTITSIYALARINING MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI	107
Raxmatov Adxam Itolmasovich, Boynazarova Matluba Xatamovna	

HUDUDIY IJTIMOY TENGLIK VA KAMBAG'ALLIKNI YUMSHATISHDA MEHNAT RESURLARI OMILLARI.....	114
Durumov Temur G'olibovich	
TRANSPORT TARMOG'I VA MILLIY IQTISODIYOTNING ASOSIY TARMOQLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNI MODELLASHTIRISH (SURXANDARYO VILOYATI MISOLIDA)	121
Turayev Baxtiyor Ergashevich, Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li	
РОЛЬ ЭНЕРГЕТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ УСТОЙЧИВОГО РОСТА ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА.....	134
Нигматуллаева Гулчехра Нуруллаевна	
O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM BOZORINING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI VA UNDA SIFAT MENEJMENTINING ROLI.....	139
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
YER QA'RIDAN FOYDALANUVCHILARGA SOLIQ SOLISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	145
Zoxidov Ismatjon Yunusjon o'g'li	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TURIZM INDUSTRIYASIDA INNOVATSION BIZNES-MODELLAR.....	151
Shaxinabonu Choriyeva	
AVTOTRANSPORT – EKSPEDITSIYA XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING KONTSEPSIYASI	157
Ergasheva Mukhabbat Abdusamatovna	
“YASHIL” ENERGIYA ISHLAB CHIQUVCHI KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	163
Toshtemirov To'liqin Toirjonovich	
DAVLAT IQTISODIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA SIYOSIY INSTITUTLARNING ROLI VA UNI KUCHAYTIRISH MEKANIZMLARI.....	166
O. Nurmuradov	
TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI BANK TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI	171
Meyliqulov Shaxboz Xolmamat o'g'li	
СВЯЗНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ И РЕГИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	176
Ташматов Гайрат Ровшанович, Содиков Авазбек Мадаминович	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI TURIZM SOHASINI RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI.....	183
Zarikeyeva Miyasar Maratovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISH TENDENSIYASI.....	187
Saidrahmatova Zuhaxon Saidazim qizi	
O'ZBEKISTON KONCHILIK SANOATI KORXONALARIDA INVESTITSION JARAYONLARNI BOSHQARISH VA INNOVATSION XAVFLARNI KAMAYTIRISH STRATEGIYALARI	192
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'ZBEKISTONDA QULAY INVESTITSIYA MUHITINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI.....	196
Xuramov Zafar Rajabaliyevich	
PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARIDA XOMASHYO TA'MINOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING XORIJ DAVLATLAR TAJRIBASI.....	201
Zakirov Abduazim Abdurashidovich	
НОВЫЙ ЭТАП ПРИМЕНЕНИЯ РЫНОЧНЫХ МЕХАНИЗМОВ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	206
Махкамов Ибраим	
O'ZBEKISTONDA SUG'URTA BOZORINING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI.....	213
Kushmuradov Oman, Ismoilov Sherzod Ismoil o'g'li	
GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY IQTISODIYOT NAZARIYASI.....	217
Mo'ydinov Xurshidbek Abdullayevich	
DORIVOR O'SIMLIKLARNI QAYTA ISHLASHNING HOZIRGI HOLATI VA MUAMMOLARI	221
Usmonov Mirg'ulom Xoshim o'g'li	

BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA YERISHISHDA SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARINI QO'LLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILASHTIRISH (XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI MISOLIDA)	227
Nasrulloev Hayotjon Xabibulloevich	
НЕЙРОИНТУИТИВНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ЕГО РОЛЬ В УПРАВЛЕНИИ РИСКАМИ В БИЗНЕСЕ.....	233
Ягудин Дмитрий Рустамович	
RESURLARNI SOLIQQA TORTISH AMALIYOTINING XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI VA ULARNING MILLIY SOLIQ TIZIMIDA QO'LLASH MASALALARI	240
Nasimdjanoov Yunusjon Zoxidovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI UCHUN QO'LLANILAYOTGAN SOLIQQA TORTISH MEXANIZMLARI	246
Akbarov Akramjon Ibragimzhonovich	
TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARIDA "YASHIL" MARKETINGNI JORIY ETISHNING DOLZARB JIHATLARI	250
Bazarova Fayyoz Tuxtamurodovna	
INSON KAPITALI VA IQTISODIYOTNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI.....	255
Muzaffar Raximov	
UY-JOY KOMMUNAL XO'JALIGINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	259
Odamboyev Oybek Ravshanbek o'g'li	
INTERNATIONAL ORGANIZATIONS' APPROACHES TO ATTRACTING INVESTMENT IN HUMAN CAPITAL	268
Akhmadaliyeva Nikholakhon	
RAQAMLI PLATFORMALAR ORQALI KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	273
Vohobov Hikmatillo Ma'mirjon o'g'li	
ФОРСАЙТ И ЭКОНОМИЧНЫЕ ИННОВАЦИИ КАК ДРАЙВЕРЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТОРГОВЛИ САМАРКАНДА	280
Тохинова Гуллола Миркамолевна	
KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI BOSHQARISHDA KASB-HUNAR TA'LIMI BITIRUVCHILARINING O'RNI	287
Toshpulatov Sherzod Xaydarkulovich	
DIGITAL TECHNOLOGIES IN ECOTOURISM: INNOVATIVE STRATEGIES FOR ADVANCING GREEN TOURISM	292
Barno Erkayeva	
AGROTURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	296
Baymuradova Iroda Shermamatovna, Mardonova Zarifa Numonjonovna	
DAVLAT BUDJET NAZORATI TIZIMINI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI	301
B.Sh.Mirzayev	
YOSHLAR BANDLIGIDA KO'NIKMALAR NOMUTANOSIBLIGI MUAMMOLARI VA YECHIMLARI.....	307
Raxmatxo'jayev Axrorxo'ja Akmal o'g'li	
TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARINING EKSPORT SALOHİYATINI TAHLIL QILISH VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARINI BAHOLASH.....	311
Oqboyev Alisher Rasuljanovich	
РЕИНЖИНИРИНГ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ БАНКОВСКОГО БИЗНЕСА.....	317
Рахимходжаева Нодира Саидрахаловна	
QISHLOQ XO'JALIGI TA'MINOT ZANJIRI JARAYONLARINING HOZIRGI HOLATINI TAHLIL QILISH.....	323
Ermonov Farrux	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNI SHAKILLANTIRISH JARAYONIDA MOLİYAVIY NAZORATNI INNOVATSION TA'LIM YO'NALISHLARINI YO'LGA QO'YISH ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	329
Turg'unov Bahtiyor Nuriddinovich	

MARKAZIY OSIYODA SUV RESURLARINI BOSHQARISH VA HAMKORLIKNING DOLZARB MASALALARI	334
Amanbaev Amanali Orazbaevich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA YANGI TURDAGI LOGISTIKA XIZMATLARINING USLUBIY ASOSLARI.....	338
Z. Teshayev	
O'ZBEKISTON AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA XIZMATLARI SOHASINING AMALDAGI HOLATINI TAHLIL QILISH.....	343
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
KORPORATIV BOSHQARUVDA LEADERSHIP 4.0 TAMOYILLARINI JORIY ETISH SAMARADORLIKNI OSHIRISH IMKONIYATLARI.....	349
Ismailov Allayor Rashidovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH MASALALARI	355
Yusupov Farxod Adamboyevich	
O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI O'RNI VA UNI RIVOJLANTIRISHNI USTUVOR YO'NALISHLARI	359
Abdullaeva Nilufar Javdat qizi	
MINTAQADA SANOAT KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHNING SOLISHTIRMA EKONOMETRIK MODELLARI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	363
Saatmurotov Shohrux Zafar o'g'li	
O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORI: RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLI IMKONIYATLAR	369
Abdurazaqov Jasur Abdunasimovich	
RAQAMLI PLATFORMALAR YORDAMIDA NORASMIY VA YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISHNING QO'SHIMCHA IMKONIYATLARI TO'G'RSIDA.....	374
Nasrullayev Hikmatullo Habibulloyevich	
O'ZBEKISTONDA KICHIK VA O'RTA BIZNESNI QO'LLAB-QUVVATLASH MAQSADIDA "XIZMATLAR IPOTEKASI" MOLIYAVIY INSTRUMENTLARINI AMALIYOTGA JORIY QILISH MASALALARI	379
Uskenbayeva Dilnoza Boxodir qizi	
ЭКОНОМИКО-СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАПЕЛЬНОГО ОРОШЕНИЯ ПРИ ВОЗДЕЛЫВАНИИ ЛУКА В ДЖИЗАКСКОЙ ОБЛАСТИ.....	384
Суюнов Шохзодбек Мурод угли	
XORIJIY DAVLATLAR SANOAT IQTISODIYOTIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH TAJRIBASI (YAPONIYA, KOREYA VA GERMANIYA MISOLIDA)	389
Mansurova Sayyora Baxtiyor Kizi	
KORXONALARDA ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARI HISOBGA OLIISHDA XORIJ TAJRIBASINI QO'LLASH	395
Raxmatov Baxriddin Baxtiyor o'g'li	
PECULIARITIES OF THE IRRIGATION WATER DELIVERY PAYMENT IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	399
Muminov Sherzod Kholmirzaevich	
DIGITALIZATION OF AGRICULTURAL PRODUCTS FOR EXPORT	404
Azimov R.B.	
AHOLI JON BOSHIGA UMUMIY DAROMADLAR HAJMINI TREND MODELLAR ASOSIDA PROGNOZLASH	409
Xolto'rayev Islom Ilhomovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA YANGI BANDLIK SHAKLLARI	416
Sayipov Begzod Rahimovich	
TIJORAT BANKLARINING YANGI DAVR SHAROITIDA MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASH USULLARI VA INDIKATORLARI	422
Sadikov Iskandar Gayratovich	
TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINING SAMARADORLIGINI IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI	427
Ibrohimov Davronbek Muhammadi o'g'li	

TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINING SAMARADORLIGINI IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI

Ibrohimov Davronbek Muhammadi o'g'li

Renessans ta'lim universiteti

"Iqtisodiyot" kafedrası v.b. dotsent., Phd.

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklari aktivlarining samaradorligini iqtisodiy-statistik tahlil qilish masalalari yoritilgan. Bank aktivlarining tarkibi, dinamikasi va ulardan foydalanish darajasi ilmiy jihatdan o'rganilib, ularning moliyaviy barqarorlik hamda raqobatbardoshlikka ta'siri tahlil etiladi. Tadqiqotda statistik usullar, jumladan, dinamik qatorlar, korrelyatsiya va regressiya tahlili orqali bank aktivlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar aniqlanadi. Shuningdek, O'zbekiston tijorat banklari faoliyatining amaliy ko'rsatkichlari o'rganilib, xorijiy tajribalar bilan qiyosiy tahlil amalga oshiriladi hamda bank aktivlarining samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, bank aktivlari, samaradorlik, iqtisodiy-statistik tahlil, kredit portfel, investitsiya faoliyati, likvidlik, risk-menejment, barqaror rivojlanish.

Abstract: This article discusses the issues of economic and statistical analysis of the efficiency of commercial banks' assets. The composition, dynamics and level of their use of bank assets are scientifically studied, and their impact on financial stability and competitiveness is analyzed. The study identifies factors affecting the efficiency of bank assets using statistical methods, including dynamic series, correlation and regression analysis. Also, practical indicators of the activities of commercial banks of Uzbekistan are studied, a comparative analysis is carried out with foreign experience, and scientifically based proposals and recommendations are developed to improve the efficiency of bank assets.

Key words: commercial banks, bank assets, efficiency, economic and statistical analysis, loan portfolio, investment activity, liquidity, risk management, sustainable development.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы экономико-статистического анализа эффективности использования активов коммерческих банков. Научно изучены состав, динамика и уровень использования банковских активов, проанализировано их влияние на финансовую устойчивость и конкурентоспособность. В исследовании выявлены факторы, влияющие на эффективность использования банковских активов, с использованием статистических методов, в том числе динамических рядов, корреляционно-регрессионного анализа. Также изучены практические показатели деятельности коммерческих банков Узбекистана, проведен сравнительный анализ с зарубежным опытом, разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по повышению эффективности использования банковских активов.

Ключевые слова: коммерческие банки, банковские активы, эффективность, экономико-статистический анализ, кредитный портфель, инвестиционная активность, ликвидность, управление рисками, устойчивое развитие.

KIRISH

Mamlakat iqtisodiyotida tijorat banklari moliyaviy resurslarni to'plash va ularni samarali taqsimlash orqali iqtisodiy rivojlanishni ta'minlovchi asosiy institutlardan biri sifatida muhim o'rin egallaydi. Bugungi globallashuv hamda raqobat kuchayib borayotgan sharoitda tijorat banklari faoliyatining barqarorligi va samaradorligi, eng avvalo, ularning aktivlaridan foydalanish darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Bank aktivlari — bu bankning kredit, investitsiya va boshqa moliyaviy operatsiyalardan olinadigan daromad manbai bo'lib, ularning samarali boshqarilishi bankning moliyaviy natijalari, to'lov qobiliyati va raqobatbardoshligini belgilaydi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda bank tizimida chuqur islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, tijorat banklarining kapitallashuv darajasini oshirish, kreditlash hajmini kengaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda korporativ boshqaruvni takomillashtirish chora-tadbirlari ko'rilmoqda. Bu jarayonlarda bank aktivlarining samaradorligini oshirish masalasi dolzarb bo'lib, iqtisodiy-statistik tahlil asosida ularning hozirgi holatini o'rganish va istiqboldagi yo'nalishlarni belgilab olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Iqtisodiy-statistik tahlil bank faoliyatini baholashda keng qo'llaniladigan metod bo'lib, u aktivlarning tarkibi, hajmi, dinamikasi va samaradorligini kompleks o'rganish imkonini beradi. Statistik usullar orqali bank aktivlari tarkibida kredit portfeli, investitsiya qo'yilmalari, likvid mablag'lar ulushi, ularning o'sish sur'atlari hamda rentabelligi tahlil qilinadi. Bundan tashqari, tijorat banklari faoliyatida risklarni kamaytirish, aktivlar diversifikatsiyasini ta'minlash va ularning rentabelligini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkoniyati yaratiladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, tijorat banklari aktivlarining samaradorligini oshirish nafaqat bank tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, balki real sektorni kreditlash hajmini kengaytirish, kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish hamda aholi turmush darajasini yaxshilash kabi ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarning amalga oshirilishiga xizmat qiladi. Shu bois, bank aktivlarini iqtisodiy-statistik usullar yordamida chuqur tahlil etish, ularning rivojlanish tendensiyalarini aniqlash, mavjud muammolarni ko'rsatib berish va istiqboldagi ustuvor yo'nalishlar bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish zarur hisoblanadi.

Ushbu maqolada tijorat banklari aktivlarining nazariy jihatlarini o'rganilib, amaliy ko'rsatkichlar asosida iqtisodiy-statistik tahlil amalga oshiriladi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasi tahlil qilinib, ularning milliy bank tizimida qo'llanishi mumkin bo'lgan jihatlarini ko'rib chiqiladi hamda tijorat banklari aktivlarining samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklari aktivlari samaradorligi masalasi ko'plab iqtisodchi olimlar, mahalliy hamda xorijiy tadqiqotchilar tomonidan keng yoritilgan. Jahon bank amaliyotida bank aktivlarini boshqarish nazariyasi, ularning samaradorligini oshirish usullari va iqtisodiy-statistik tahlil metodlari alohida o'rin tutadi.

Shum Peter, F. Mishkin, D. Diamond va boshqa xorijiy iqtisodchilar tadqiqotlarida bank aktivlari va majburiyatlarini boshqarish konsepsiyasi, risklarni diversifikatsiya qilish hamda aktivlarning rentabelligini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, Mishkinning "The Economics of Money, Banking and Financial Markets" asarida tijorat banklari aktivlari tarkibi, ularning iqtisodiy samaradorligi va moliyaviy barqarorlik bilan bog'liqligi batafsil tahlil etilgan.

Shuningdek, rus olimlaridan V. A. Lapin, I. I. Mamayev va O. Lavrushinlarning ilmiy ishlarida bank aktivlarini samarali boshqarishning nazariy asoslari, bank likvidligi hamda to'lov qobiliyatini ta'minlash omillari o'rganilgan. Ularning tadqiqotlarida bank aktivlari tuzilmasi, ulardan foydalanish samaradorligi hamda statistik tahlil vositalari keng yoritilgan.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar ham mazkur masalaga oid qimmatli ilmiy ishlanmalar yaratganlar. Xususan, A. Vahobov, Sh. S. Abdullayev, D. Xo'jaqulov va R. Alimovlarning asarlarida tijorat banklari faoliyati, bank resurslari va aktivlarini boshqarish, ularning samaradorligini oshirish bo'yicha nazariy hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Shuningdek, mahalliy iqtisodiy adabiyotlarda iqtisodiy-statistik usullar yordamida bank faoliyatini baholash, aktivlar samaradorligini ko'rsatkichlar asosida aniqlash masalalariga e'tibor qaratilgan.

So'nggi yillarda davlatimiz rahbarining bank tizimini rivojlantirishga qaratilgan farmon va qarorlari asosida ko'plab ilmiy maqolalar, monografiyalar hamda o'quv qo'llanmalar yaratilmoqda. Ushbu adabiyotlarda bank aktivlarini diversifikatsiya qilish, kredit portfeli sifatini yaxshilash, xalqaro standartlar asosida risklarni boshqarish hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali samaradorlikni oshirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Adabiyotlar tahlilidan ko'rinadiki, tijorat banklari aktivlarini samarali boshqarish va iqtisodiy-statistik tahlil qilish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega masaladir. Jahon va milliy tajribani solishtirib o'rganish hamda mavjud yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilish bank tizimi samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Shu bois ushbu maqolada mavjud ilmiy manbalar tahlili asosida tijorat banklari aktivlarining samaradorligi yanada chuqurroq o'rganiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning metodologik asosini iqtisodiy nazariya, bank ishi bo'yicha fundamental ilmiy qarashlar, xorijiy va milliy olimlarning ilmiy ishlari, shuningdek, amaliy ma'lumotlar tashkil etadi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik usullar hamda iqtisodiy modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

Tijorat banklari aktivlarining samaradorligini baholash jarayonida dinamik qatorlarni tahlil qilish, statistik ko'rsatkichlar asosida ularning o'sish sur'atlari va tarkibiy o'zgarishlarini aniqlash metodlari qo'llanildi. Aktivlarning tarkibi, jumladan, kreditlar, investitsiya qo'yilmalari va boshqa moliyaviy mablag'larning ulushi tahlil qilindi. Bundan tashqari, korrelyatsiya va regressiya usullari yordamida aktivlar samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar o'rganildi.

Empirik baza sifatida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Davlat statistika qo'mitasi hamda tijorat banklarining yillik va choraklik hisobotlari ma'lumotlari asos qilib olindi. Ushbu ma'lumotlar statistik qayta ishlash orqali tahlil qilinib, ilmiy xulosalar chiqarildi.

Tadqiqot davomida, shuningdek, xorijiy mamlakatlar bank tizimidagi ilg'or tajribalar o'rganilib, milliy bank amaliyotiga moslashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqildi. Bu orqali tijorat banklari aktivlarini samarali boshqarish va ularning samaradorligini oshirish yo'nalishlari bo'yicha ilmiy asoslangan taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tijorat banklari moliyaviy vositachi sifatida real sektor va aholi o'rtasidagi resurs harakatining muhim halqasiga aylangan. Bank tizimining samaradorligi esa bevosita bank aktivlarining sifati, tarkibi hamda ularning samaradorligi bilan belgilanadi. Ayniqsa, tijorat banklari balansida aks etuvchi aktivlarning samaradorligi nafaqat bank daromadlarining manbai, balki butun bank tizimining moliyaviy barqarorligi mezonlaridan biri hisoblanadi.

Bank aktivlarining alohida moddolari — kreditlar, investitsiyalar, naqd pul va boshqa likvid vositalar — turlicha darajada rentabellikka ega. Ularning samaradorligi bank tomonidan tanlangan aktivlarni boshqarish strategiyasi, foiz siyosati, moliyaviy bozor konyunkturasi va iqtisodiy siyosat bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli tijorat banklari aktivlarining samaradorligi va uning dinamikasini o'rganish, ushbu ko'rsatkichlarning o'zgarish tendensiyalarini tahlil qilish banklar faoliyatining ichki samaradorligini baholashda muhim nazariy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tijorat banklarining asosiy aktiv moddolari kreditlar, investitsiyalar va naqd mablag'lardan iborat. Kreditlar foiz daromadining asosiy manbai bo'lib, bankning umumiy samaradorligiga eng katta ta'sir ko'rsatadi. Investitsiyalar, jumladan, davlat obligatsiyalari va korporativ qimmatli qog'ozlar, nisbatan barqaror daromadlilikni ta'minlaydi. Naqd mablag'lar esa likvidlikni saqlash va qisqa muddatli majburiyatlarni bajarish uchun xizmat qiladi. Shu tariqa, bankning aktiv tarkibi uning moliyaviy samaradorligi va barqarorligining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi (1-jadval).

1-jadval. O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining 2020-2024-yillardagi aktivlari tarkibi, mlrd. so'm 1

Ko'rsatkichlar nomi	Yillar				
	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.01.2025
Kassadagi naqd pul va boshqa to'lov hujjatlari	9 734,6	10 686,3	19 309,1	20 201,8	25 154,3
Markaziy bankdagi mablag'lar	18 851,4	31 514,6	36 592,1	33 228,0	34 511,8
Boshqa banklardagi mablag'lar - rezidentlar	13 146,0	13 302,5	17 423,7	24 368,5	29 175,9
Boshqa banklardagi mablag'lar - norezidentlar	21 700,5	25 074,0	37 688,3	28 862,5	36 039,3
Investitsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar	9 447,7	19 633,7	31 507,9	32 548,3	59 613,9
Mijozlarning moliyaviy instrumentlar bo'yicha majburiyatlari	1 575,9	1 251,0	1 606,3	3 334,0	432,4
Kredit qo'yilmalari, sof	270 212,8	316 382,4	378 909,2	457 847,1	514 692,6
Asosiy vositalar, sof	8 314,2	11 031,9	14 242,9	19 874,9	24 955,8
Aktivlar bo'yicha hisoblangan foizlar	7 881,6	9 387,1	12 295,3	19 249,8	23 835,8
Bankning boshqa xususiy mulklari	1 131,2	1 339,4	3 065,5	4 483,5	6 558,9
Boshqa aktivlar	4 125,1	5 319,6	4 105,8	8 158,7	14 359,5
Jami aktivlar	366 121,1	444 922,5	556 746,3	652 157,1	769 330,4

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari aktivlarining tarkibida so'nggi yillarda sezilarli o'zgarishlar va barqaror o'sish tendensiyalarini namoyon qilmoqda. Statistik tahlillar quyidagi asosiy xulosalarni keltirib chiqarmoqda.

Birinchidan, umumiy aktivlar hajmi 2021–2025-yillar oralig'ida 366 121,1 mlrd so'mdan 769 330,4 mlrd so'mga oshgan. Bu o'rtacha yillik 20–25 foiz atrofidagi o'sish sur'atini ifodalaydi va tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi bilan birga ularning faoliyat ko'lamining kengayib borayotganidan dalolat beradi.

Ikkinchidan, kredit qo'yilmalari hajmi 2021-yilda 270 212,8 mlrd so'mni tashkil qilgan bo'lsa, 2025-yilga kelib 514 692,6 mlrd so'mga yetgan. Kreditlar jami aktivlar tarkibida 2021-yilda 73,8 foiz, 2025-yilda esa 66,9 foiz ulushni egallagan. Bu kreditlash hajmining barqaror o'sishini, biroq investitsiya va boshqa aktivlarning nisbatan tezroq o'sishi natijasida ulushning biroz qisqarayotganini ko'rsatadi.

1 Cbu.uz- O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki veb-sayti ma'lumotlari asosida tayyorlandi

Uchinchidan, Markaziy bank hamda boshqa banklardagi mablag'lar hajmi keskin oshgan. Markaziy bankdagi mablag'lar 2021-yildagi 18 851,4 mlrd so'mdan 2025-yilda 34 511,8 mlrd so'mga, ya'ni 83,1 foizga ko'paygan. Rezident banklardagi mablag'lar 13 146,0 mlrd so'mdan 29 175,9 mlrd so'mga (122 foiz o'sish) yetgan, norezident banklardagi mablag'lar esa 66 foizga ortgan. Bu xalqaro banklar bilan moliyaviy hamkorlikning mustahkamlanib borayotganini anglatadi.

To'rtinchidan, investitsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar segmentida juda yuqori o'sish kuzatilgan. 2021-yilda 9 447,7 mlrd so'mni tashkil etgan bu ko'rsatkich 2025-yilda 59 613,9 mlrd so'mga yetgan, ya'ni 531 foiz o'sishni ko'rsatgan. Bu banklarning investitsion faoliyatni kengaytirish va portfel diversifikatsiyasiga katta e'tibor qaratayotganini bildiradi.

Beshinchidan, likvid aktivlar, ya'ni kassadagi naqd pul va boshqa to'lov hujjatlari hajmi 2021-yildagi 9 734,6 mlrd so'mdan 2025-yilda 25 154,3 mlrd so'mga oshgan. Bu 158,4 foizlik o'sish banklarning likvidlik siyosatini mustahkamlashga, qisqa muddatli majburiyatlarni o'z vaqtida bajarishga qaratilganini ko'rsatadi.

Oltinchidan, aktivlar bo'yicha hisoblangan foizlar 2021-yildagi 7 881,6 mlrd so'mdan 2025-yilda 23 835,8 mlrd so'mga ko'tarilib, 203 foizga o'sdi. Bu daromad keltiruvchi aktivlar hajmining ortganidan va ularning samaradorligi oshib borayotganidan dalolat beradi.

Umuman olganda, O'zbekiston tijorat banklari aktivlarining tarkibida kredit qo'yilmalar yetakchi o'rinni saqlab qolgan bo'lsa-da, investitsiyalar, boshqa banklardagi mablag'lar hamda likvid aktivlar segmentlarida jadal o'sish kuzatilmoqda. Bu esa bank tizimining diversifikatsiyalashgan tuzilma sari rivojlanayotganini, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va ichki hamda xalqaro moliyaviy instrumentlardan samarali foydalanishga yo'naltirilganligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, umumiy aktivlarning barqaror o'sishi mamlakat iqtisodiyotidagi iqtisodiy faollikning ortayotganini, tijorat banklari strategiyalarining natijadorligini hamda ularning investitsion salohiyati kengayib borayotganini tasdiqlaydi (2-jadval).

2-jadval. O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining 2020-2024-yillardagi asosiy ko'rsatkichlari², mlrd. so'm (tarmoqlar bo'yicha)

Sana	Aktivlar			Kreditlar		
	Jami	shundan:		Jami	shundan:	
		davlat ulushi mavjud banklar	boshqa banklar		davlat ulushi mavjud banklar	boshqa banklar
1	2	3	4	5	6	7
01.01.2021 y.	366 121,1	310 729,5	55 391,6	276 974,8	244 483,9	32 490,9
01.01.2022 y.	444 922,5	362 421,9	82 500,6	326 385,6	280 073,6	46 311,9
01.01.2023 y.	556 746,3	435 135,6	121 610,7	390 048,9	324 680,8	65 368,2
01.01.2024 y.	652 157,1	441 777,2	210 379,9	471 405,5	333 298,1	138 107,4
01.01.2025 y.	769 330,4	503 187,0	266 143,4	533 121,2	366 730,5	166 390,7

Ushbu jadvalni tahlil qilish orqali O'zbekiston tijorat banklari aktivlari hamda kreditlar portfeli tarkibidagi o'zgarishlar aniq namoyon bo'ladi. Tahlil natijalaridan quyidagi asosiy xulosalar va tendensiyalarni ajratish mumkin.

Birinchidan, aktivlar tarkibining o'sishi va tarkibiy o'zgarishlar bank tizimining barqaror rivojlanayotganini ko'rsatadi. Jami aktivlar hajmi 2021–2025-yillar oralig'ida 366 121,1 mlrd so'mdan 769 330,4 mlrd so'mga yetgan. Bu o'rtacha yillik 20–25 foiz atrofidagi o'sish sur'atini bildiradi. Aktivlarning o'sishida davlat ulushi mavjud banklar asosiy rol o'ynagan bo'lib, 2025-yilda ularning jami aktivlardagi ulushi 65,4 foiz (503 187,0 mlrd so'm) ni tashkil qilgan. Bu holat davlat ishtirokidagi banklarning iqtisodiyotdagi strategik ahamiyatini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, boshqa (xususiy va xorijiy) banklar ulushi ham sezilarli darajada kengaygan: 2021-yilda 55 391,6 mlrd so'mni tashkil qilgan bo'lsa, 2025-yilda bu raqam 266 143,4 mlrd so'mga yetib, qariyb 381 foiz o'sishni qayd etgan.

Ikkinchidan, kreditlar hajmining dinamikasi bank tizimining asosiy daromad manbayi sifatida faol rivojlanayotganini ko'rsatadi. Jami kreditlar hajmi 2021-yildagi 276 974,8 mlrd so'mdan 2025-yilda 533 121,2 mlrd so'mga oshgan. Bu o'sish, avvalo, davlat ulushi mavjud banklar tomonidan ta'minlangan — ularning kreditlari 2021-yildagi 244 483,9 mlrd so'mdan 2025-yilda 366 730,5 mlrd so'mga yetgan. Natijada, 2025-yilda jami kreditlarning 68,8 foizi aynan davlat banklari hissasiga to'g'ri kelgan. Shu bilan birga, boshqa banklarning kredit portfeli ham besh baravardan ortiq o'sib, 32 490,9 mlrd so'mdan 166 390,7 mlrd so'mga ko'tarilgan. Bu xususiy va xorijiy kapitalga ega banklarning bozor ulushi ortib, ularning iqtisodiyotdagi faol ishtiroki kuchayib borayotganini anglatadi.

2 Cbu.uz- O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki veb-sayti ma'lumotlari asosida tayyorlandi

Uchinchidan, strukturaviy o'zgarishlar bank tizimining diversifikatsiyalashgan tuzilma sari harakatlanayotganini ko'rsatadi. Davlat ulushi mavjud banklar hali ham aktivlar va kreditlar bozorining asosiy qismini egallab tursa-da, boshqa banklar o'z ulushini muntazam oshirib bormoqda. Bu jarayon raqobatning kuchayishi, moliyaviy xizmatlar sifati va turlarining kengayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Boshqa banklarning kreditlashdagi faoliyati, xususan, kichik va o'rta biznesni, shuningdek, iste'mol kreditlarini moliyalashtirishga yo'naltirilganligi ularning bozor segmentatsiyasini chuqurlashtirayotganini bildiradi.

Mazkur tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston bank tizimi diversifikatsiya va raqobatning kuchayishi jarayonida barqaror rivojlanmoqda. Davlat banklari hanuz tizimda ustun mavqega ega bo'lsa-da, xususi va xorijiy banklarning o'sib borayotgan ulushi iqtisodiyotni moliyalashtirish manbalarining kengayishini ta'minlamoqda. Bu esa butun moliyaviy tizim samaradorligini oshirish uchun muhim asos yaratadi.

Tahlilning keyingi bosqichida tijorat banklari aktivlarining samaradorligi turli nuqtayi nazardan baholandi. Xususan, bank aktivlari tarkibidagi o'zgarishlar, rentabellikni ifodalovchi sintetik ko'rsatkichlar dinamikasi (ROA va ROE) hamda bozor sharoitlariga mos iqtisodiy-matematik modellarning qo'llanilishi o'rganildi. Dinamik tahlillar shuni ko'rsatadiki, jami aktivlar hajmining yillik o'sishi banklarning bozor sharoitlariga tezkor moslashuvchanligini ifodalaydi. Shu bilan birga, kredit qo'yilmalarining o'sishi bank daromad manbalarining diversifikatsiyasini kengaytirgan bo'lsa-da, ayrim segmentlarda samaradorlikning pastligi bank resurslarini optimallashtirish zaruratini ko'rsatadi.

Sintetik ko'rsatkichlar tahlili natijasida ROA va ROE dinamikasida ayrim yillarda pasayishlar kuzatilgani bank aktivlarini boshqarishdagi muammolarni ochib berdi. Masalan, ROAning qisqa muddatli pasayishi yoki ayrim kredit turlaridagi yo'qotishlar banklarda risk-menejment tizimini takomillashtirish va tezkor qarorlar qabul qilish zarurligini ta'kidlaydi.

Shuningdek, statistik ma'lumotlar asosida tuzilgan iqtisodiy-matematik model orqali banklarning jalb qilingan mablag'lar bo'yicha xarajatlari va kredit stavkalari o'rtasidagi nisbatlar tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, bozor stavkalarini muntazam o'rganish va monitoring qilish banklarga xarajatlarni optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish hamda foydadorlikni oshirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston tijorat banklari aktivlarining samaradorligini o'rganish natijalari bank tizimining moliyaviy barqarorligini oshirish, kapital rentabelligini yaxshilash hamda iqtisodiy faollikni kuchaytirishga xizmat qiluvchi muhim omillarni aniqladi. Dinamik tahlil va modellash natijalari asosida ishlab chiqilgan takliflar bank faoliyatini strategik boshqarish hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirish yo'nalishlarini belgilab berdi. Shu tariqa, mazkur tahlil O'zbekiston bank tizimi rivojlanishida ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish uchun mustahkam amaliy poydevor yaratadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqotlar natijalaridan kelib chiqadiki, tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirish masalasi milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bank aktivlari tarkibi va dinamikasini iqtisodiy-statistik tahlil qilish ularning hajmi izchil ortib borayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ayrim hollarda kredit portfeli sifati, investitsiya faoliyati darajasi hamda likvidlik bilan bog'liq muammolar mavjudligi aniqlanmoqda. Shu sababli, tijorat banklari faoliyatida aktivlardan samarali foydalanishni ta'minlash ustuvor yo'nalish sifatida belgilanishi zarur.

Banklar faoliyatida kredit portfelining sifati yaxshilash, risklarni boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish hamda qaytarilmayotgan kreditlar ulushini kamaytirish dolzarb vazifalardandir. Shu bilan birga, investitsiya loyihalarining bank aktivlaridagi ulushini oshirish, xususan, real sektorni rivojlantirishga qaratilgan uzoq muddatli moliyalashtirishga kengroq e'tibor qaratish muhimdir. Likvid mablag'larni boshqarishda xalqaro standartlarga asoslangan mexanizmlar qo'llanishi, ularning samaradorligi muntazam ravishda monitoring qilinishi lozim.

Bank aktivlari samaradorligini baholashda iqtisodiy-statistik usullarni keng joriy etish, mavjud ma'lumotlar bazasidan samarali foydalanish va natijalarga tayangan holda qarorlar qabul qilish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish, bank faoliyatida diversifikatsiyani kengaytirish hamda raqamli texnologiyalarni tatbiq etish orqali aktivlarni boshqarish samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklari aktivlaridan oqilona va samarali foydalanish ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi, iqtisodiyotning investitsiya salohiyatini kuchaytiradi va mamlakatda barqaror iqtisodiy o'sish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ваҳобов А.В., Абдуллаев Ш.С., Хожақулов Д. — Bank ishill. — T.: Iqtisodiyot, 2020.
2. Абдуллаев Ш.С. Tijorat banklari faoliyati samaradorligini baholashning nazariy va amaliy jihatlari. — T.: Fan va texnologiya, 2019.

3. Alimov R. Tijorat banklari aktivlarini boshqarishning iqtisodiy mexanizmlari. – T.: Iqtisodiyot, 2021.
4. Mishkin F.S. *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. – New York: Pearson, 2019.
5. Diamond D.W., Dybvig P.H. Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. *Journal of Political Economy*, 1983.
6. Lapin V.A., Mamayev I.I. Bankovskoe delo. – Moskva: Finansy i statistika, 2020.
7. Lavrushin O.I. Bankovskoe delo. – Moskva: KnoRus, 2018.
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yillik hisobotlar (2019–2023 yillar). – T.: Markaziy bank rasmiy sayti: www.cbu.uz.
9. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Rasmiy statistik ma'lumotlar bazasi (2019–2023 yillar). – www.stat.uz.
10. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF). *Global Financial Stability Report*. – Washington, 2023.
11. Jahon banki. *World Development Indicators*. – Washington: World Bank, 2023.
12. Karimov U. Tijorat banklarida risklarni boshqarishning zamonaviy yondashuvlari. – T.: Iqtisodiyot va ta'lim jurnali, 2022, №4.
13. Qodirov N. Tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirishda xorijiy tajribalar. – T.: Moliyaviy tadqiqotlar jurnali, 2021, №2.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
